

Місія зі спостереження за виборами ENEMO

Президентські вибори - Україна 2019

ЗАЯВА ПРО ПОПЕРЕДНІ ВИСНОВКИ

ДРУГИЙ ТУР

22 квітня 2019

ENEMO підкреслює, що другий тур виборів в основному проводився відповідно до міжнародних стандартів, незважаючи на недоліки в законодавстві, якими зловживають кандидати, проводячи передвиборчу агітацію сумнівними засобами та використовуючи брудні технології. Після попередніх результатів і негайного прийняття кандидатом поразки очікується, що відбудеться мирна передача влади. ENEMO високо оцінює проведення голосування, яке, як правило, було добре організованим, хоча і з незначними порушеннями, що не вплинули на результат виборів. Попередні побоювання щодо викликів, пов'язаних з номінуванням кандидатур членів виборчих комісій для другого туру зникли завдяки схвальним зусиллям виборчої адміністрації.

У січні 2019 року Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами (ENEMO) розгорнула міжнародну місію зі спостереження за президентськими виборами в Україні.

Окрім десяти членів Основної команди, яка знаходиться в Києві, ENEMO акредитувала 48 довгострокових спостерігачів та 150 короткострокових спостерігачів на другий тур виборів і розмістила їх групами по дві особи в усіх регіонах (областях) України. Місію очолює Пан Златко Вуйович.

Ця заява ґрунтується на спостереженнях і висновках місії ENEMO в період між першим туром, проведеним 31 березня та другим туром, проведеним 21 квітня. При розгляді даної заяви мають бути взяті до уваги попередні заяви та звіти, що доступні за адресою <http://www.enemo.eu/en/missions/ukraine-presidential-2019/>. ENEMO наголошує, що ця заява є попередньою, оскільки офіційні результати ще не оголошені, а подані скарги ще мають бути розглянуті. Місія визнає, що в результаті саме український народ продемонструє свою довіру та визначить легітимність цих виборів. ENEMO продовжуватиме спостереження за виборчим процесом і опублікує остаточний звіт через два місяці після проведення другого туру.

ENEMO є мережею, яка складається із 21 провідної організації з моніторингу виборів з 18 країн Європи та Центральної Азії, включаючи 3 країни Європейського Союзу. Більш детальну інформацію про ENEMO можна знайти на сайті <http://www.enemo.eu/>.

Міжнародна місія ENEMO зі спостереження за виборами Президента України 2019 року фінансується Агентством США з міжнародного розвитку через Національний демократичний інститут, Міністерством закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина та Європейським Союзом. Зміст документа є виключною відповідальністю ENEMO і не обов'язково повинен відображати позицію донорів.

Попередні висновки

За попередніми результатами ЦВК, у другому турі президентських виборів явка склала приблизно 61,4%. Попередні результати свідчать, що Володимир Зеленський отримав 73,17% - голосів, а Петро Порошенко - 24,50%. Відповідно до закону, остаточні результати другого туру повинні бути оголошені в період до 10 днів після отримання протоколів.

Головним викликом виборчої адміністрації стало законодавчо закріплене переформування всіх виборчих комісій нижчого рівня (ОВК та ДВК) на основі подачі кандидатур двох кандидатів в президенти. Загалом, виборча адміністрація була ефективною в організації та проведенні голосування з огляду на значну кількість роботи та обмежені терміни.

Однак ENEMO зазначає, що президентські перегони у другому турі не зосереджувалися на змаганні передвиборчих платформ кандидатів, а були спрямовані на обговорення участі в дебатах, характері опонента та наклепі.

Медіа-середовище під час другого туру відзначалося негативною агітацією та жорсткою риторикою, яку використовували обидва кандидати. Недостатня врегульованість законодавства щодо агітації в соціальних медіа дозволила кандидатам проводити пряму або непряму кампанію за межами законодавчо встановлених термінів і під час «дня тиші». Обидва кандидати переважно використовували соціальні медіа-платформи для пропаганди та мобілізації виборців.

ENEMO висловлює занепокоєння щодо використання незаконних та суперечливих друкованих та цифрових агітаційних матеріалів, які містять неправдиву інформацію, з метою дискредитації гідності кандидатів. Крім того, передвиборчі кампанії та політичні позиції кандидатів не були чітко озвучені виборцям, а кандидати зосередилися на дискредитації один одного.

ENEMO зазначає, що жінки були добре представлені у виборчих комісіях усіх рівнів. ОВК склалися з 60,01% жінок і 39,98% чоловіків. У день виборів 75,7% членів ДВК на спостережуваних виборчих дільницях були жінками. Дев'ять з 16 членів ЦВК також є жінками.

ENEMO спостерігала за підготовчими нарадами та процедурами відкриття на 99 виборчих дільницях. Організація умов для голосування майже на всіх ДВК була оцінена як така, що відповідає вимогам (97%), а на трьох спостережуваних виборчих дільницях спостерігачі оцінили організацію як недостатню. Всі спостерігачі оцінили процедури відкриття позитивно (дуже добре або добре).

Спостерігачі ENEMO слідували за процесом голосування та обстановкою навколо 1287 виборчих дільниць по всій країні. Загальна оцінка голосування була позитивною (дуже добре або добре) майже на всіх спостережуваних виборчих дільницях. Тільки 13 з 1287 спостережуваних виборчих дільниць під час голосування були оцінені спостерігачами як погані, але у всіх випадках це відбувалося через недбалість, а не через шахрайство.

Незважаючи на раніше висловлені занепокоєння щодо професіоналізму та досвіду членів ДВК, 96,8% спостережуваних виборчих дільниць функціонували і належним чином керувалися членами ДВК. Лише 1,2% спостережуваних виборчих дільниць були дещо переповнені, однак у всіх випадках члени ДВК мали змогу належним чином керувати процесом. Майже на всіх спостережуваних виборчих дільницях спостерігачі зазначили, що офіційних скарг не було подано.

На 88,5% спостережуваних виборчих дільниць спостерігачі не помітили і не повідомляли про випадки, коли виборців не було включено до списку виборців, але на 13,3% виборчих дільниць були випадки, коли виборці не знайшли своїх імен у списку виборців. Випадки, коли інформація про виборців була неточною, спостерігалися на 2,4% виборчих дільниць, а на 9,6% виборчих дільниць виборці не знайшли своїх імен у списку виборців.

Загальна оцінка процедур підрахунку голосів спостерігачами ENEMO була оцінена позитивно (дуже добре або добре) на 96% спостережуваних виборчих дільниць. Спостерігачі ENEMO відзначили, що процедури підрахунку голосів були дотримані належним чином на 92% виборчих дільниць, а на 8% були відхилення від процедур підрахунку голосів. Однак спостерігачі оцінили, що спостережувані відхилення не вплинули на легітимність результатів

Спостерігачі ENEMO спостерігали за передачею виборчих матеріалів та їх відповідним надходженням на 91 виборчій дільниці та загальні процедури на 100 ОВК. Передача матеріалів здійснювалася впорядковано та у всіх випадках процедури були дотримані. У 92% ОВК більшість протоколів було оброблено за 30 хвилин. Оцінка роботи ОВК спостерігачами ENEMO була позитивною (дуже добре або добре) у 94% спостережуваних ОВК. У 6% випадків вона була оцінена негативно (погана або дуже погана) через недбалість.

ENEMO зазначає, що велика кількість скарг, поданих до ЦВК, були повернуті скаргникам без розгляду комісією, і той факт, що більшість скарг, поданих до поліції, залишаються без уваги, може обмежувати право на ефективний засіб правового захисту.

Передумови

---

7 квітня, через тиждень після дня виборів, ЦВК офіційно оголосила про результати першого туру виборів. Двома кандидатами з найбільшою кількістю голосів були Володимир Зеленський, який набрав 30,24% голосів (5 714 034 голосів) та Петро Порошенко, який набрав 15,95% (3 014 609 голосів)¹. Оскільки жоден з кандидатів не набрав більше 50% голосів, ЦВК прийняла постанову про проведення другого туру 21 квітня.

Згідно зі статистичними даними про явку виборців, у першому турі виборів проголосувало приблизно на 800 тисяч осіб більше, ніж у 2014 році, і загалом 18 893 864 виборців (62,8%) брали участь у голосуванні.

Більшість учасників виборів та співрозмовники ENEMO позитивно оцінили проведення першого туру, незважаючи на незначні порушення у день виборів, суперечливу агітацію та недоліки у виборчому законодавстві. Кандидати з першого туру не заперечили результати, і багато хто закликав своїх прихильників голосувати за конкретного кандидата у другому турі.

ENEMO зазначає, що президентські перегони у другому турі не зосереджувалися на обговоренні платформ кандидатів, а на питаннях участі в дебатах, характері супротивника та технологіях наклепу.

За попередніми результатами, опублікованими ЦВК, що обробила 98,56% протоколів 22 квітня, Володимир Зеленський отримав 73,17% голосів, а Петро Порошенко - 24,50%², з попередньою явкою приблизно 61,4% виборців³. Відповідно до закону, остаточні результати другого туру повинні бути оголошені в період до 10 днів після отримання протоколів (і не пізніше ніж на третій день після отримання всіх протоколів від ОВК).

Виборча адміністрація

ЦВК у межах свого мандату прийняла важливі постанови, що стосуються другого туру президентських виборів, затвердила остаточну форму бюлетеня, прийняла бюджетні витрати для ОВК, акредитованих офіційних спостерігачів та провела інші необхідні підготовчі заходи.

Ключовим викликом адміністрації виборів стало законодавчо закріплене нове формування всіх виборчих комісій нижчого рівня (ОВК та ДВК) на основі кандидатур кандидатів на пост президента.

10 квітня ЦВК утворила 199 ОВК за поданням кандидатів на другий тур. Відповідно до закону, ОВК складаються з чотирнадцяти осіб - сім кандидатів від кожного кандидата. Загальна кількість членів ОВК у всіх 199 ОВК складала 2786 осіб, у тому числі 60,01% жінок і 39,98% чоловіків.

---

¹ <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp300pt001f01=720.html>

² Ibid

³ Ibid

Для складу ОВК кандидат Порошенко висунув 1393 кандидатів у всіх 199 ОВК, а кандидат Зеленський висунув 1379 членів у 197 ОВК. Кандидат Зеленський не висував жодних членів комісії в ОВК 57 і 58, тому ЦВК укомплектувала решту складу цих ОВК.

ЦВК забезпечила рівний розподіл керівних посад голів і секретарів серед кандидатів двох кандидатів в президенти, а Порошенко отримав 100 посад голів і 99 посад секретарів, а Зеленський - 99 і 98 посад відповідно. Більшість ОВК почали підготовку до другого туру без значних перешкод. ЦВК не організувала нову серію тренінгів для ОВК, заявивши, що більшість членів ОВК пройшли навчання до першого туру.

На основі інформації, наданої ЦВК станом на 21 квітня, для другого туру було створено 29 982 ДВК. Загальна кількість членів ДВК станом на 17 квітня становила 408 864, серед яких Зеленський висунув 197,566 членів, а Порошенко делегував 148 564 члена. Вперше в історії України близько 60 000 членів ДВК були призначені окружними виборчими комісіями⁴. У багатьох областях⁵ кандидат Порошенко запропонував тільки двох-трьох кандидатів на ДВК, замість юридично необхідних шести, семи або восьми членів, залежно від розміру ДВК. У п'яти областях⁶ кандидат Зеленський також висунув відносно менше членів ДВК, ніж це було потрібно, хоча в цілому Зеленський висунув значно більшу кількість членів виборчої адміністрації. Для того, щоб забезпечити достатню кількість членів ДВК, ЦВК зробила заяву на офіційній Facebook сторінці та веб-сторінці і закликала громадян брати участь як кандидати в комісії. ЦВК також подовжила термін формування ДВК у ОВК 59, оскільки ОВК не зміг сформувати всі ДВК через недостатню кількість кандидатур, поданих кандидатами. ОВК 59 знаходиться в зоні Операції об'єднаних сил.

Короткі часові рамки та відсутність попереднього досвіду у цьому питанні поклали значне навантаження на ОВК, що призвело до різної практики ідентифікації та відбору членів ДВК. У деяких районах місцеві адміністрації допомагали знайти людей для ДВК; Деякі ОВК звернулися до членів, які працювали у першому турі, або місцевих громадян, звернувшись до шкіл, фабрик, друзів, родини та колег (наприклад, у Закарпатті); деякі ОВК (наприклад, Черкаси та Кіровоград) використовували базу даних членів ДВК з попередніх виборів; інші просили допомоги від кандидатів кандидатів в президенти першого туру, просили вже призначений керівний склад ДВК запропонувати інших членів або дочекалися подальших інструкцій від ЦВК до кінцевого терміну 15 квітня.

Різні співрозмовники ЕНМО пов'язували низьку кількість членів ДВК з кількома причинами: велика кількість кандидатів комісій від кандидатів в президенти; короткі терміни; низька фінансова винагорода за надзвичайно стресові та складні завдання; затримки в оплаті роботи членів ДВК з першого туру виборів⁷. Важливо також зазначити, що кількість обов'язкових членів ДВК для першого туру становить мінімум 9, а для другого - 12, 14 або 16 залежно від

---

⁴ Офіційна заява ЦВК: https://www.cvk.gov.ua/news/news_16042019_1.htm

⁵ Черкаська, Кіровоградська, Закарпатська; Харківська; Дніпропетровська (5); Одеська; Херсонська; місто Київ, Київська, Чернігівська, Чернівецька; Полтавська; Запорізька області

⁶ Київська, Полтавська, Сумська, Житомирська, Донецька, Івано-Франківська

⁷ Проблеми, пов'язані з виплатою членам ДВК в кількох округах для роботи в першому турі виборів були підняті членами ОВК на засіданнях. Члени ОВК заявили, що більшість людей відмовляються брати участь у роботі комісії, оскільки вони ще не отримали винагороду за перший тур виборів.

розміру виборчої дільниці.

19 квітня ЦВК ухвалила постанову «Про внесення змін до постанови ЦВК 290 від 2014 року щодо процедури заміни в комісіях», згідно з якою, якщо член комісії відкликається і відповідний кандидат не висуває заміну, ЦВК чи ОВК висуває членів комісії на вакантні посади для забезпечення мінімального складу - 12 членів ОВК; 9 членів ДВК та 4 члени спеціальних ДВК, де кількість виборців не перевищує 50 осіб.

Незважаючи на ці труднощі, майже всі ДВК були сформовані до 15 квітня і наступного дня, і в цілому, пропорційний розподіл керівних посад (голів та секретарів) серед кандидатів був забезпечений⁸. Проте, заміни членів ДВК, а також запасних членів ДВК спостерігалися і в окремих випадках. Більше того, обмежені часові рамки призвели до того, що терміни формування ДВК наклалися на терміни тимчасової зміни місця голосування. Внаслідок цього члени комісії, які були призначені 15 квітня, були позбавлені можливості змінити місце голосування через звичайну процедуру в Державному реєстрі виборців.

Питання тренінгів для членів ДВК були залишені на розсуд членів ОВК і, таким чином, були організовані лише в кількох районах⁹. Проте в більшості випадків ОВК не встигли запланувати тренінги для членів ДВК. На думку деяких членів комісії, керівництво та посібники, надані ЦВК та інструкції комісії вищого рівня, були достатніми для забезпечення належного управління виборами.

Реєстрація виборців

Виборці, які бажали змінити місце голосування без зміни виборчої адреси, повинні були зареєструватися для другого туру, незалежно від того, чи зробили вони це для першого туру. Відділи Державного реєстру виборців (ДРВ) відкрилися для запитів на тимчасові зміни місця голосування 8 квітня, наступного дня після оголошення ЦВК другого туру та закрилися 15 квітня.

У більшості областей органи ДРВ виконували свої обов'язки належним чином та ефективно, виправляючи помилки та неправильні написання з першого туру. Незважаючи на короткі терміни і загальне збільшення кількості запитів, більшість виборців, які бажали зареєструватися у тимчасовому місці голосування, змогли зробити це вчасно.

Проте, деякі співрозмовники ЕНМО з адміністрації ДРВ поділилися стурбованістю про можливі помилки, що залишилися в іменах виборців через суперечливі бази даних у державних органах та плутанину між даними, що містяться у старих та нових паспортах виборців (наприклад, Миколаївська, Херсонська, Чернівецька та Тернопільська області).

---

⁸ Стаття 85.11 визначає, що при розподілі керівних посад у ДВК, ОВК має забезпечити рівну кількість посад голів та секретарів дільничної комісії для кожного кандидата (з можливим відхиленням не більше однієї посади голови комісії та секретаря комісії відповідно). Голова та секретар ДВК не можуть представляти одного кандидата.

⁹ Наприклад, спостерігачі ЕНМО повідомили про проведення тренінгів у деяких районах Тернопільської, Житомирської, Кіровоградської, Дніпропетровської, Закарпатської, Хмельницької областей та м. Києва.

ENEMO зазначає, що, незважаючи на те, що офіси ДРВ надсилали виборцям запити на роз'яснення, часові рамки для виборців, щоб перевірити чи виправити свої дані, іноді були недостатніми. Зокрема, офіси реєстрації виборців у Києві були переповнені з наближенням кінцевого терміну реєстрації виборців.

Станом на 15 квітня, 325 604 виборці зареєструвалися для тимчасової зміни місця голосування. Найбільшу кількість звернень було відзначено у Києві (55 308 виборців), Київській області (29 544 виборці) та Харківській області (25 950 виборців). Велика кількість цих запитів була ініційована ВПО та виборцями, що походять з окупованих територій¹⁰.

Остаточна кількість зареєстрованих виборців у списках для другого туру склала 30 359 753 (29 659 402 у головному списку виборців та 700 351 у виписці для голосування на дому)¹¹.

Виборча кампанія та її фінансування

А. Виборча кампанія

Згідно із законом, президентська виборча кампанія для другого туру повинна розпочинатися в день після офіційного оголошення ЦВК результатів першого туру, а закінчитися 24 години до дня голосування. Проте, кандидати не виконали цих вимог, продовжуючи пряму та непряму агітацію протягом усього спостережуваного періоду.

ENEMO зазначає, що конкуренція між двома кандидатами часто приймала форму «чорного PR», містила провокаційну та негативну риторичу - в основному через соціальні мережі та додатки для обміну повідомленнями - включаючи насильницькі зображення (наприклад, кандидат, якого збиває автобус), дискредитацію кандидатів (наприклад, припущення, що кандидат використовує наркотики)¹². Розбіжності між кандидатами щодо умов проведення дебатів також було переважаючою темою.

Агітація між двома раундами була зосереджена на національному, а не на регіональному рівні, з невеликою кількістю кампаній у регіонах. Окрім соціальних мереж та додатків для обміну повідомленнями, спостерігачі ENEMO також повідомили про велику кількість білбордів, плакатів і публічно розповсюджених листів, що містили «чорний PR» для дискредитації кандидатів. Вони містили методи дифамації, включаючи принизливі фото-колажі, фейкові новини та навішування ярликів. Ці випадки спостерігалися у більшості областей.

ENEMO висловлює занепокоєння щодо використання незаконних та суперечливих друкованих та цифрових агітаційних матеріалів, які використовують неправдиву інформацію з метою дискредитації гідності кандидатів. Крім того, передвиборчі програми та політичні

---

¹⁰ Сайт ДРВ:

https://www.drv.gov.ua/ords/portal!/cm_core.cm_index?option=ext_num_voters&pdt=6&pdv=706&pmn_id=127

¹¹ Згідно з даними ЦВК: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp095pt001f01=720pt049f01=0.html>

¹² Пункт 5 статті 64 містить положення, що обмежують проведення передвиборної агітації у формах навмисного поширення неправдивої інформації про кандидатів, на додаток до положень пункту 3 статті 59, в яких чітко викладені інформаційні вимоги, які повинні з'являтися на друкованих матеріалах.

позиції кандидатів не були чітко озвучені виборцям, а кандидати зосередилися на дискредитації один одного.

Нові білборди не завжди мали належну ідентифікаційну інформацію, зазначену в законодавстві¹³ (наприклад, в Івано-Франківській, Дніпровській та Вінницькій областях). Постійна практика заміни старих білбордів новими з альтернативними гаслами за 24 години до другого туру виборів (наприклад, у Львівській та Івано-Франківській областях), хоча і не були порушенням закону, висуває питання про проведення передвиборної агітації в «день тиші».

ENEMO зазначає, що під час процесу голосування кандидат Зеленський цілеспрямовано розкрив свій виборчий бюлетень, очевидно порушивши таємницю голосування та проведення незаконної агітації. Кандидат ризикує отримати штраф за рішенням суду у розмірі від 30 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів відповідно до статті 212-10 Кодексу про адміністративні правопорушення (містить положення про порушення обмежень щодо проведення передвиборної агітації).

Повідомлення про використання адміністративного ресурсу значно зменшилися в порівнянні з першим туром, але деякі занепокоєння залишилися. У Харківській області, наприклад, продовжувалася практика розподілу ресурсів Ради регіонального розвитку, аналогічна першому туру. Спостерігачі повідомляли про конверти, включаючи брошури, що містять перспективи розвитку Харківської області, та анкети, що пропонують оцінити плани розвитку регіону на найближчі роки, роботу міського голови та особисті дані.

ENEMO зазначає, що, незважаючи на високий запит українських громадян на дебати¹⁴ та плани щодо проведення більш ніж однієї дискусії між двома раундами, лише одна дискусія між двома кандидатами відбулася на Олімпійському стадіоні в п'ятницю до дня виборів.

В. Фінансування кампанії

ENEMO зазначає, що всі кандидати з першого туру подали свої остаточні фінансові звіти про витрати на проведення передвиборчої кампанії у відповідності до закону до 15 квітня, хоча витрати не завжди були подані належним чином та відповідали необхідному формату.

Відповідно до закону, кандидати другого туру подали проміжні фінансові звіти 16 квітня, а потім їх було опубліковано на сайті ЦВК. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та ЦВК дотримувалися законного терміну та опублікували проміжні фінансові звіти кандидатів у президенти, що містять інформацію про доходи та витрати двох кандидатів з 7 квітня по 13 квітня¹⁵. Згідно з цими повідомленнями, протягом перших п'яти днів кампанії другого туру кандидат Петро Порошенко інвестував у свою виборчу кампанію додатково 99,9 млн. Грн., а кандидат Володимир Зеленський - додаткові 44,59 млн. Грн.

¹³ Видавництво, тираж, інформація про друкарню, відповідального за випуск і замовника відповідних матеріалів.

¹⁴ За даними опитувань, проведених Київським міжнародним інститутом соціології з 9 по 14 квітня, 68,7% українців хотіли проведення дебатів: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=851&page=1&fbclid=IwAR04hoj3aa9PFin8Dc-0x7m93UFN0TKx8is0R-HL_9fMKG18Z0cmUuiw2g

¹⁵ <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp082pt001f01=720pkindrep=1.html>

Включно з першим туром, кандидат Порошенко витратив понад 500 млн. Грн. Кампанія кандидата Зеленського у другому турі повністю фінансувалася партією «Слуга народу». З 7 квітня по 13 квітня партія перерахувала 45,7 мільйонів гривень на виборчий фонд кандидата Зеленського, а загальна сума становила приблизно 147 мільйонів гривень за обидва тури. Протягом перших п'яти днів агітації Зеленський витратив більшу частину цих коштів (окрім 8,448 грн.), тоді як кандидат Порошенко залишив майже 2,9 млн. Грн. невитраченими (на 13 квітня).

Слід зазначити, що фінансування негативних агітаційних матеріалів, наведених у попередньому розділі, не було прозорим. Що стосується листівок та нових рекламних щитів, що містили провокаційні повідомлення, відсутність прозорості щодо походження їх фінансування ставить питання про потенційне порушення частини четвертої статті 58 Закону України Про вибори Президента України», в якій зазначено, що всі агітаційні матеріали повинні друкуватися лише за рахунок виборчих фондів кандидатів.

Заключні звіти про витрати кандидатів на другий тур повинні бути опубліковані не пізніше ніж через п'ятнадцять днів після дня виборів. Загальна сума витрат, заявлених кандидатами, буде відома лише після встановленого терміну.

ENEMO вважає, що терміни перевірки достовірності інформації, наданої у проміжних фінансових звітах кандидатів, опублікованих за 4 дні до дня виборів, не дають достатньо часу для належного інституційного нагляду (ЦВК, НАЗК, суди тощо). Вона також обмежує можливості ОГС здійснювати моніторинг фінансування кампаній, а офіційні органи санкціонуватимуть випадки «тіньового фінансування», якщо вони будуть виявлені (наприклад, витрати на соціальні медіа, такі як оголошення на Facebook, а також рекламні матеріали без належного маркування). Також, проміжок часу є занадто коротким, щоб повідомити виборцям вичерпну інформацію та аналіз витрат кандидатів на виборчу кампанію.

Скарги та позови

Починаючи з виборчого періоду і до дня другого туру ЦВК отримала 192 скарги. Серед них лише 19 скарг були розглянуті ЦВК спільно і було прийнято постанову; 14 скарг було скасовано скаржниками, а 159 - повернуто скаржникам без розгляду, оскільки вони не виконали встановлених умов. Велика кількість скарг, відхилених без урахування їхнього змісту, може обмежити право на ефективний засіб правового захисту.

ENEMO зазначає, що виборча адміністрація не має реєстру скарг, а ОВК не оприлюднюють відповідні рішення щодо скарг. ЦВК лише публікує постанови щодо скарг, що є предметом колективного розгляду комісії, тому інформація про відхилені скарги або скарги, що повертаються скаржникам, не є публічно доступною, а тому, відсутня прозорість цього процесу.

ENEMO також зазначає, що більшість скарг, пов'язаних з виборами, були знову подані поліції. Незважаючи на те, що поліція зафіксувала всі скарги щодо першого туру, більшість з них є неklasифікованими або ще перебувають на розгляді. У день виборів другого туру міліція зареєструвала 1444 скарги, щодо 36 з них поліція відкрила кримінальні справи і склала 25 адміністративних протоколів.

Станом на 2 квітня поліція подала 269 адміністративних протоколів з усіх 5000 поданих скарг до суду про розгляд адміністративних правопорушень, пов'язаних з виборами. З них 82 справи були повернуті поліції, 122 справи були розглянуті судами, а 63 - не розглянуті. Визначено 122 особи, які беруть участь у адміністративних правопорушеннях. Адміністративні санкції¹⁶ застосовувалися до 62 осіб: загалом, 14 345 грн. було сплачено як штраф, а 6596 гривень - добровільно. Станом на 2 квітня до суду для розгляду не було подано жодного кримінального провадження у зв'язку з виборами.

У період з 31 грудня 2018. по 2 квітня 2019 3463 адміністративні позови, пов'язані з виборами, перебували на розгляді в судах по всій країні, і в результаті було відкрито 2786 адміністративних провадження. Протягом звітнього періоду суди ухвалили рішення у 2607 провадженнях. Із цього числа було прийнято 2255 позовів. Серед них було відкрито 2520 адміністративних проваджень щодо роз'яснення в списках виборців. Приблизно 89% позовів щодо списків виборців були задоволені судами, а 11 відсотків були відхилені в основному через недотримання часових рамок.

Був поданий позов як проти кандидатів¹⁷, так і проти третіх осіб¹⁸, з проханням визнати незаконні дії при проведенні агітації та вжити санкцій проти кандидатів¹⁹. Суд постановив, що обмін кандидатів відеороликами через соціальні мережі поза періодом передвиборної кампанії не слід вважати агітацією, оскільки відео не містили жодних заяв, спрямованих на мотивацію виборців голосувати або не голосувати за конкретного кандидата. Позивач оскаржив це рішення у Верховному Суді, але апеляцію було відхилено.

Той же позивач подав позов²⁰ проти Володимира Зеленського за безкоштовне поширення квитків на дебати на стадіоні, стверджуючи, що це є купівлею голосів, і попросив відмінити реєстрацію кандидата²¹. Суд призначив слухання на 21 годину у день перед виборами і оголосив рішення після півночі 21 квітня, що створило невизначеність щодо виборчого процесу. Суд відхилив позов.

---

¹⁶ Порухення обмежень щодо проведення передвиборчої агітації, проведення передвиборної агітації в день виборів - ст. 212-10 Кодексу України про адміністративні правопорушення; Створення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборчої агітації, які не містять відомостей про суб'єкт, який їх опублікував, їх тираж, інформації про осіб, відповідальних за видачу - ст. 212-13 Кодексу України про адміністративні правопорушення; Порухення порядку розміщення агітаційних матеріалів або політичної реклами або розміщення їх у місцях, заборонених законом - ст. 212-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення;

¹⁷ Шостий апеляційний адміністративний суд, справа № 640/5921/19

¹⁸ ЦВК, НСК «Олімпійський» і Міністерство охорони здоров'я України

¹⁹ Офіційний спостерігач на виборах Президента України в територіальному виборчому окрузі 221 від НУО "Українська асоціація акціонерів"

²⁰ Справа № 855/124/19

²¹ Рішення ЦВК № 153 від 30 січня 2019 року

ЗМІ продовжували відігравати вирішальну роль між двома турами виборів, причому обидва кандидати зосереджували свої зусилля на платній рекламі на ТБ²² і через соціальні медіа. Виборці мали можливість отримати всю необхідну інформацію про кампанії учасників виборів, враховуючи різноманітність ЗМІ та рівень використання кандидатами соціальних медіа. Проте постійні упереджені повідомлення та висока поляризація²³ засобів масової інформації не забезпечили виборцям справедливої, об'єктивної та збалансованої інформації.

Негативна агітація та гостра риторика, яку використовували обидва кандидати, ознаменували медіа-середовище під час другого туру. Недостатнє законодавче регулювання щодо проведення агітації в соціальних медіа дозволило кандидатам здійснювати пряму або непряму кампанію за межами законодавчо встановлених термінів і протягом періоду тиші. Обидва кандидати використовували соціальні медіа-платформи, насамперед Telegram та Facebook, для поширення політичного контенту, що потім розповсюджувався традиційними медіа.

До того, як ЦВК офіційно оголосила другий тур, два лідери випустили серію рекламних роликів та обговорення місця та умов телевізійних дебатів. Така діяльність може сприйматися та тлумачитися як виборча кампанія. ЦВК оприлюднила заяву з нагадуванням кандидатам про їхні юридичні зобов'язання, і вимогою дотримання закону, але не видала жодного офіційного попередження, а також не наклала інших можливих санкцій, передбачених статтею 56 закону. Відмовлено в судовому позові з проханням до суду зобов'язати кандидатів утриматися від таких дій²⁴, а також у апеляції з цього питання до Верховного суду.

Президентські дебати, визнані та врегульовані статтею 62 закону, були темою, яка формувала як медіа репортажі, так і кампанії між двома турами. Після тривалих переговорів 19 квітня в 19.00 відбулися дебати на стадіоні НСК «Олімпійський». Їх організували і за них заплатили кандидати, які дебатували перед близько 22 тисячами глядачів. Дебати також транслиувались у прямому ефірі більшістю вітчизняних та міжнародних телеканалів.

Для того, щоб ці дебати відбулися, за письмовою заявою представника пана Порошенка²⁵ ЦВК ухвалила рішення відкласти початок офіційних дебатів на одну годину²⁶. Проте лише один кандидат брав участь у дебатах, організованих UA: Перший, а інший кандидат відмовився від участі. Відповідно до законодавчих положень, його час було виділено іншому кандидату-учаснику.

---

²² Проміжні фінансові звіти кандидатів у президенти, опубліковані НАЗК.

²³ Через корпоративні та політичні інтереси власників ЗМІ, що мають тісні зв'язки з певними кандидатами, на думку численних співрозмовників

²⁴ Суд повністю відхилив позов, заявивши, що відео-розмови, розповсюджені кандидатами через соціальні мережі, не є політичною агітацією, оскільки кандидати не публікували жодних заяв і не здійснювали інших дій з метою мотивувати виборців голосувати чи не голосувати за конкретного кандидата.

²⁵ 17 квітня (під час сесії ЦВК) було оголошено, що письмовий запит був поданий уповноваженим представником кандидата Порошенка до ЦВК з проханням відкласти офіційні дебати.

²⁶ Відповідно до закону та постанови ЦВК, теледебати за рахунок бюджетних коштів повинні проводитися в останню п'ятницю перед днем другого туру, між 19 і 22 годиною, у прямому ефірі, тривалістю не менше 60 хвилин, в студії UA: Перший і безкоштовно трансливатися іншими телерадіокомпаніями.

Протягом звітного періоду Національна рада повідомила, що в період з 31 січня по 31 березня 2019 року, в різних розважальних форматах пан Зеленський був присутній 203 години і 35 хвилин²⁷, що становить 14%²⁸ від загального обсягу ефіру на каналі 1+1²⁹. Водночас НР заявила, що пан Порошенко також був широко представленим на цьому ж телеканалі, його кандидатуру коментували різні гості або експерти, але переважно в негативному руслі. НР оголосила, що проситиме роз'яснення і повідомить ЦВК про можливе порушення Закону на 1+1³⁰. Подібний розрахунок не оголошувався для іншого кандидата щодо його присутності на інших телеканалах.

На регіональному та місцевому рівнях спостерігачі ENEMO повідомили про велику кількість випадків чорного піару як у традиційних ЗМІ, так і в соціальних мережах. Крім того, багато співрозмовників відзначили, що у ЗМІ бракує освітнього контенту для виборців. ЗМІ не зосереджувалися на інформуванні виборців про те, як реалізувати свої права, що має бути важливою роллю ЗМІ під час виборчого періоду.

День виборів

У день виборів ENEMO розгорнула 100 спостережних груп, у тому числі 48 довгострокових і 150 короткострокових спостерігачів, щоб стежити за процедурами відкриття на 99 виборчих дільницях; голосування на 1287 виборчих дільницях; закриття, підрахунком та оголошенням результатів на 100 виборчих дільницях, а також передачею та надходженням виборчих матеріалів 91 виборчої дільниці та загальною ефективністю роботи в 100 ОБК. День виборів був загалом спокійним і мирним. Так само, як і під час першого туру, управління процесом голосування та поведінка ДВК у другому турі були оцінені позитивно майже на всіх виборчих дільницях, за якими спостерігала ENEMO, незважаючи на занепокоєння щодо новопризначених членів ДВК та нестачею навчання членів комісій.

А. Відкриття дільниць

ENEMO спостерігала за підготовчими нарадами та процедурами відкриття на 99 виборчих дільницях³¹.

---

²⁷ Розважальні програми, без урахування платної політичної реклами

²⁸ https://www.nrada.gov.ua/za-try-peredyborchy-misyatsi-prysutnist-kandydata-na-post-prezydenta-volodymyra-zelenskogo-o-efiri-1-1-dosyagla-14-vidsotkiv/?fbclid=IwAR1zi8VsT_7qon0zY5qT4oxfmRlMiHfxdUsfP1ep2zZcq5kdS2S5-x6QcQk

²⁹ Розважальні формати одного кандидата офіційно не розглядалися як агітація судами, ЦВК, НК або будь-якою іншою установою. Формальною позицією Суду було те, що він виступав як актор, а не як кандидат у президенти. Те ж саме було встановлено для нинішнього президента, оскільки його засідання або президентська діяльність не вважалися агітаційними

³⁰ Порушення статей 3, 561, 57 і 58 закону про вибори Президента.

³¹ На одній виборчій дільниці в Запоріжжі спостерігачам ENEMO не було дозволено спостерігати за процедурою відкриття, оскільки, коли приїхали спостерігачі, підготовче засідання вже почалося, і голова не дозволив їм увійти.

Підготовче засідання розпочалося вчасно (7:15 ранку) у 94,9% спостережуваних виборчих дільниць, на 3 виборчих дільницях засідання почалося до 15 хвилин раніше, а на двох виборчих дільницях - із затримками до 30 хвилин.

Всі спостережувані виборчі дільниці відкрилися вчасно (08:00 ранку) або з дуже невеликими затримками. Незважаючи на занепокоєння з приводу недостатньої кількості членів, всі спостережувані виборчі дільниці були відкриті в присутності, принаймні, мінімальної кількості членів, передбачених законом.

Всі спостережувані виборчі дільниці були оснащені всіма необхідними матеріалами для голосування³². Однак 25,2% спостережуваних виборчих дільниць отримали менше виборчих бюлетенів, ніж виборців у списку виборців для цієї дільниці. У деяких випадках різниця була суттєвою³³. Хоча ці цифри нижче першого туру, ENEMO зазначає, що це продовження тенденції, що вже спостерігалася в першому турі³⁴.

Процедура опечатування стаціонарних виборчих скриньок пройшла правильно на всіх спостережуваних виборчих дільницях, а процедура опечатування пересувних ящиків для голосування пройшла належним чином у 96% виборчих дільниць, з невеликими процедурними порушеннями на чотирьох виборчих дільницях³⁵.

Організація майже всіх ДВК була оцінена як така, що відповідала вимогам (97%), а у трьох спостережуваних виборчих дільницях спостерігачі оцінили організацію дільниці як недостатню.

На всіх спостережуваних виборчих дільницях спостерігачі змогли належним чином контролювати процедури відкриття. На жодній з виборчих дільниць скарг щодо відкриття не було.

На 91% відвіданих виборчих дільниць при виконанні процедур відкриття були присутні лише уповноважені особи. У 5% з них спостерігачі помітили, що на виборчих дільницях були присутні співробітники поліції, а в 9% - інші сторони³⁶.

Всі спостерігачі оцінили процедури відкриття позитивно (дуже добре або добре).

В. Голосування

Спостерігачі ENEMO контролювали процес голосування та атмосферу виборчих дільниць на 1287 дільницях по всій країні.

Обстановка навколо виборчих дільниць оцінювалася як належна на 99,8% спостережуваних виборчих дільниць. Спостерігачі повідомляли про один окремих випадок, коли йшлося про

---

³² Виборчі бюлетені, кабінки для голосування, урни для голосування, печатка ДВК, протоколи, списки виборців і печатки.

³³ На дев'яти виборчих дільницях різниця становила більше 50 виборчих бюлетенів.

³⁴ У першому турі спостерігачі ENEMO повідомили про це на 34% спостережуваних виборчих дільниць

³⁵ На трьох спостережуваних виборчих дільницях пересувна урна для голосування не була запечатана, тому що, за словами членів ДВК, вони не планувалися використовувати, а на іншій виборчій дільниці бракувало печаток.

³⁶ Міністерство надзвичайних ситуацій, люди без належних акредитацій (бейджів)

організоване перевезення виборців, хоча незрозуміло, хто його організував³⁷. Агітаційні матеріали спостерігалися на 7 виборчих дільницях³⁸.

98% спостережуваних виборчих дільниць були прийнятними для голосування, тоді як 2% це було визнано неприйнятними, в основному через невідповідні приміщення³⁹.

Доступ до виборчих дільниць для осіб з обмеженими фізичними можливостями був оцінений як відповідний у 48,5% випадків⁴⁰. 51,5% виборчих дільниць вважалися непридатними або була потрібна додаткова допомога для осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Основні матеріали для проведення голосування були присутні на всіх спостережуваних виборчих дільницях. Однак, 17,1% спостережуваних виборчих дільниць отримали менше виборчих бюлетенів, ніж було виборців у списку виборців, 15,5% мали менше стаціонарних урн для голосування, 30,1% мали менше кабін для голосування⁴¹, ніж це вимагалось законом⁴².

Жодних серйозних порушень не було, за винятком одного випадку голосування за дорученням. Спостерігачі не помітили жодного порушення таємниці голосування у 96,2% спостережуваних виборчих дільниць. Проте, було кілька випадків, коли в кабінках для голосування знаходилося більше однієї особи⁴³, виборці розкривали свій голос⁴⁴, виборці не могли проголосувати таємно через неправильне встановлення кабін або прозорі штори⁴⁵. Також, повідомлялося про два випадки, коли виборець фотографував свою позначку у бюлетені.

На 88,5% спостережуваних виборчих дільниць спостерігачі не помітили і не повідомляли про випадки, коли виборці не увійшли до списку виборців, але на 13,3% виборчих дільниць були випадки, коли виборці не знайшли своїх імен у списку виборців. Виборці, про яких інформація в списку виборців була неточна, спостерігалися на 2,4% виборчих дільниць, а на 9,6% дільниць були виборці, які не знайшли своїх імен у списку виборців.

На 99,6% спостережуваних виборчих дільниць процедури ідентифікації виборців були виконані належним чином. Було відзначено дуже мало випадків, коли виборцям було дозволено проголосувати без належної ідентифікації⁴⁶.

Незважаючи на раніше висловлені занепокоєння щодо професіоналізму та досвіду членів ДВК, 96,8% спостережуваних виборчих дільниць функціонували і належним чином керувалися членами ДВК. Лише 1,2% спостережуваних виборчих дільниць були дещо переповнені, однак

---

³⁷ Спостерігачі повідомили про 10 осіб, які прибули на виборчу дільницю організованим автобусним транспортом.

³⁸ Про зображення діючого Президента було повідомлено в коридорі 3-х виборчих дільниць і в 4-х в середині виборчої дільниці.

³⁹ Занадто невелика виборча дільниця та / або виборча дільниця, розташована в різних приміщеннях.

⁴⁰ Були обладнані пандуси та / або інші об'єкти.

⁴¹ З них 72,9% становили великі виборчі дільниці.

⁴² Пункт 3 статті 74 Закону України «Про вибори Президента України»: «Приміщення для голосування повинні бути обладнані достатньою кількістю кабін (кімнат) для таємного голосування. Для дрібних виборчих дільниць кількість таких кабін (кімнат) не менше двох, для середніх - не менше чотирьох, а для великих - не менше шести.»

⁴³ 9 виборчих дільниць

⁴⁴ 6 виборчих дільниць

⁴⁵ 26 виборчих дільниць

⁴⁶ Випадок, коли виборці голосували копією паспорта, пенсійних карток або документів, не виданих українською державою

у всіх випадках члени ДВК мали змогу правильно керувати процесом. Майже на всіх спостережуваних виборчих дільницях спостерігачі зазначили, що офіційних скарг не було подано.

Спостерігачі мали змогу належним чином спостерігати на 98,8% спостережуваних виборчих дільниць⁴⁷, тоді як у 1,1% спостереження було оскаржено через неналежну організацію процесу, невеликі приміщення або переповнені виборчі дільниці. Що стосується поведінки інших спостерігачів, то було повідомлено про дуже небагато випадків, які могли загрожувати таємниці голосування⁴⁸.

Наявність несанкціонованих та / або невстановлених осіб на виборчих дільницях була встановлена на 4,5% спостережуваних виборчих дільниць, у тому числі поліції (2,4%).

Жінки були добре представлені в дільничних виборчих комісіях, 75,7% членів ДВК у спостережуваних виборчих дільницях були жінками.

Загальна оцінка голосування була позитивною (дуже добре або добре) майже на всіх спостережуваних виборчих дільницях. Тільки 13 з 1 287 спостережуваних виборчих дільниць під час голосування були оцінені спостерігачами як «погані», але у всіх випадках це було пов'язано з недбалістю, а не з шахрайством.

С. Підрахунок

ENEMO спостерігала за процедурою закриття та підрахунком голосів на 100 виборчих дільницях. Виборчі дільниці закрилися вчасно на 99 спостережуваних виборчих дільницях, і лише одна виборча дільниця закрилася на кілька хвилин пізніше через виборців у черзі.

Спостерігачі ENEMO оцінили, що процедури підрахунку голосів були виконані належним чином у 92% виборчих дільниць, а у 8% були відхилення. Однак спостерігачі оцінили, що ці відхилення не впливають на легітимність результатів. На спостережуваних дільницях не було зафіксовано жодних офіційних скарг на процес підрахунку голосів.

Всі спостерігачі ENEMO мали право спостерігати за процедурами підрахунку голосів. На 93% виборчих дільниць спостерігалися лише уповноважені особи під час підрахунку голосів. Проте в 7% поліція була присутня.

97% виборчих дільниць склали протокол відповідно до закону, тоді як на трьох виборчих дільницях процедури не виконувалися, як це передбачено законом. Спостерігачі оцінили, що ці відхилення не зашкодили легітимності процесу і не вплинули на результати.

У 92% випадків протоколи оперативно розміщувалися у приміщеннях для виборчих дільниць і надавалися всім особам, які мають право на їх отримання, окрім 8 випадків, коли протоколи не були надані всім уповноваженим особам та / або не були розвішені.

---

⁴⁷ Слід зазначити, що повідомлялося про кілька випадків, коли співробітники поліції фотографували акредитації спостерігачів ENEMO

⁴⁸ Спостерігачі розташовувалися дуже близько до урн та кабін.

Загальна оцінка процедур підрахунку спостерігачами ENEMO була позитивною (дуже добре⁴⁹ або добре⁵⁰) у 96% спостережуваних виборчих дільниць⁵¹. На 4 виборчих дільницях загальний процес підрахунку голосів оцінювався спостерігачами негативно. Проте всі випадки негативної оцінки були пов'язані з недбалістю.

D. Передача матеріалів до ОВК

Спостерігачі ENEMO слідкували за передачею виборчих матеріалів та їх відповідним надходженням на 91 виборчу дільницю та загальними процедурами на 100 ОВК. Передача матеріалів здійснювалася впорядковано та у всіх випадках було дотримано процедур.

Спостерігачі оцінили, що 97% спостережуваних ОВК діяли прозоро, тоді як робота ОВК оцінювалася як неорганізована і заплутана на трьох ОВК. На більшості спостережуваних ОВК не було подано жодної скарги. На 92% ОВК більшість протоколів було оброблено за 30 хвилин. Лише у двох ОВК спостерігачі відзначили суттєві офіційні скарги.

Приміщення ОВК були оцінені як просторі та придатні для доставки матеріалів у 92% спостережуваних ОВК. 43% спостережуваних ОВК не були переповнені, 50% були переповнені, а 7% були дуже переповнені. У всіх ОВК уповноважені спостерігачі мали можливість належним чином спостерігати.

Оцінка роботи ОВК спостерігачами ENEMO була позитивною (дуже добре або добре) у 94% спостережуваних ОВК. У шести ОВК загальна оцінка була негативною (поганою або дуже поганою). Спостерігачі віднесли всі негативні оцінки до недбалості.

Спостерігачі

Для другого туру було акредитовано 82 230 місцевих спостерігачів за виборами, призначених 86 акредитованими НУО. В цілому ЦВК акредитувала 139 місцевих НУО, з яких 53 не висунули жодних спостерігачів і 2700 міжнародних спостерігачів від 41 міжнародної організації.

Спостерігачі ENEMO відзначили, що для другого туру кількість офіційних спостерігачів як від кандидатів, так і від місцевих організацій, які були присутні на виборчих дільницях, була низькою. У 63,3% спостережуваних виборчих дільниць жоден з кандидатів не мав офіційних спостерігачів⁵². Що стосується місцевих спостерігачів, то двома найбільшими організаціями були Команда Зе (9,3%) та ОПОРА (5,8%).

---

⁴⁹ 51,6%

⁵⁰ 47,4%

⁵¹ Спостерігачі ENEMO відзначили, що хоча процедури підрахунку голосів та заповнення протоколів були зроблені вчасно, багато членів дільничної комісії чекали до півночі, щоб доставити матеріали до ОВК.

⁵² Спостерігачі Володимира Зеленського були присутні на 28,9% виборчих дільниць, а чинного Президента Порошенка – на 16,6%

Європейська мережа організацій з моніторингу виборів (ENEMO) є міжнародною неурядовою організацією, яка представляє мережу національних неурядових громадських організацій, засновану 29 вересня 2001 року в Опатії, Хорватія. Вона складається з 21 провідної організації з моніторингу з 18 країн Центральної та Східної Європи та Центральної Азії, включаючи три країни Європейського Союзу.

ENEMO прагне підтримувати зацікавленість міжнародної спільноти у просуванні демократії в регіоні, оцінюючи виборчі процеси та політичне середовище, пропонуючи точні та неупереджені спостережні звіти. Міжнародні місії зі спостереження ENEMO використовують міжнародні орієнтири та стандарти демократичних виборів для оцінки виборчого процесу та правової бази країни перебування. ENEMO та всі її організації-члени схвалили Декларацію принципів міжнародного спостереження за виборами 2005 року та Декларацію глобальних принципів безпартійного спостереження та моніторингу виборів громадськими організаціями. Кожен спостерігач ENEMO підписав Кодекс поведінки для міжнародних спостерігачів за виборами. Організації-члени ENEMO провели моніторинг більш ніж 250 національних виборів і підготували понад 240 000 спостерігачів.

На сьогодні ENEMO організувала 27 міжнародних місій зі спостереження за виборами у восьми країнах: Вірменії (2018 р.), Албанії (парламентські вибори 2005 р.), Грузії (дострокові президентські вибори 2008 р.), Казахстані (президентські вибори 2005 р.), Молдові (парламентські вибори 2009 р., Президентські вибори 2016 р., парламентські вибори 2019 р.), Косово (муніципальні вибори 2009 р., парламентські вибори 2010 р., муніципальні вибори 2013 р.), Киргизстані (президентські вибори 2005 р.; парламентські вибори 2005 р.; дострокові парламентські вибори 2007 р.; президентські вибори 2009 р. і парламентські вибори 2010 р.); та Україна (президентські вибори 2004 року; парламентські вибори 2006 року; вибори мера 2006 року у Чернігові, Кіровограді та Полтаві; парламентські вибори 2007 року; президентські вибори 2010 року, парламентські вибори 2012 року, парламентські вибори 2013 року у 5 округах, дострокові президентські та парламентські вибори 2014 року).

Організаціями-членами ENEMO є: Центри громадських ініціатив - Боснія і Герцеговина, Центр за демократичний перехід - Чорногорія, Центр вільних виборів і демократії - Сербія, Центр моніторингу та досліджень СеМІ - Чорногорія, Коаліція за демократію та громадянське суспільство - Киргизстан, Комітет виборців України - Україна; Центр моніторингу виборів - Азербайджан, GONG - Хорватія, SFED - Грузія, Це ваш вибір- Вірменія, Громадська асоціація МОСТ - Македонія, Республіканська мережа незалежних спостерігачів - Казахстан, Голос - Росія, Обчанське око - Словаччина, Білоруський Гельсінський комітет - Білорусь, Товариство демократичної культури - Албанія, Промо ЛЕКС - Молдова, Асоціація КРІК - Албанія, Фонд підтримки громадських ініціатив - Казахстан; Косовський демократичний інститут - Косово, Міжнародний центр Transparency TIAC - Вірменія.

Англійська версія цього звіту є єдиним офіційним документом. Неофіційний переклад доступний українською мовою.

Для отримання додаткової інформації, будь ласка, звертайтеся:

Мая Мілікіч, *Спеціаліст зі зв'язків з громадськістю і логістики*

E-mail: maja.milicic@enemo.eu; Телефон: +380 68 939 0686

Основна команда:

- Голова Місії- Златко Вуйович (Чорногорія)
- Заступник Голови Місії-Теодора Поп Трайков (Македонія)
- Експерт з виборів та виборчих кампаній – П'єр Петье (Франція)
- Експерт ЗМІ – Ана Ненезіч (Чорногорія)
- Правовий експерт – Ніно Ріжамадзе (Грузія)
- Спеціаліст зі зв'язків з громадськістю і логістики- Мая Мілікіч (Чорногорія)
- Спеціаліст з фінансових питань – Теодора Гіліч (Чорногорія)
- Координатор довготермінових спостерігачів – Крістіна Костелац (Хорватія)
- Координатор довготермінових спостерігачів /Спеціаліст з безпеки – Маріам Чубабріа (Грузія)
- Аналітик даних – Дрітан Таула (Албанія)